

Unitatea de învățare Nr. 2

RELAȚIILE INTERNAȚIONALE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ 1923 - 1939

Cuprins

2.1. Obiective.....	1
2.2 Destinderea raporturilor franco - germane 1924 – 1929.....	1
2.3. Tensiuni internaționale 1929 -1935.....	7
2.4. Prăbușirea sistemului de securitate colectivă 1933 – 1936.....	12
2.5. Drumul spre război 1936 – 1939.....	19
2.6. Bibliografie	24
2.7. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare.....	25
2.8. Lucrare de verificare.....	27

2.1. Obiective

- Fixarea reperelor cronologice și descoperirea semnificațiilor acestora pentru caracteristicile fenomenului studiat .
- Familiarizarea studenților cu bagajul conceptual specific analizei relațiilor internaționale contemporane.
- Investigarea obiectivelor, intereselor și instrumentelor angajate specifice Marilor Puteri în perioada interbelică.
- Descoperirea mecanismelor diplomatice, a suitei de gesturi ce au contribuit la crearea premiselor pentru izbucnirea celui de-al doilea război mondial.
- Deprinderea studenților cu analiza textelor specifice relațiilor diplomatice.

2.2. Destinderea raporturilor franco - germane 1924 – 1929

Aristide Briand (1862-1935), ministru de externe al Franței

În perioada următoare evoluția relațiilor internaționale va fi marcată de o relativă destindere favorizată de mai mulți factori precum: apariția în prim-planul diplomatic a unei alte generații de oameni politici mai puțin intransigenți precum Aristide Briand și Gustav Stresseman, venirea stângii la putere atât la Paris, cât și la Londra (Herriot și MacDonald) dar mai ales de relansarea economică și stabilitatea financiară generalizată.

Gustav Stresseman (1878- 1929), Cancelar, ministru de externe al Republicii de la Weimar

Franța, mai realistă acum, nu își permite, datorita poziției demografice și economice incomode o altă politică față de Germania decât cea de compromis și conciliere apropiindu-se de Marea Britanie în tentativa de integrare a Reichului în ansamblul internațional. În același timp, Germania realizează că nu poate câștiga „războiul rece” cu Franța iar o politica de temporizare, îi poat aduce mai multe avantaje decât politica de forță: evitarea dezmembrării, stabilizarea situației politice și economice, reviziunea lentă a Tratatului de la Versailles.

2.2.1. Planul Dawes

În acest context **Planul Dawes** va fi adoptat în cadrul unei noi Conferințe desfășurate la Londra în perioada 16 iulie – 15 august 1924 și reprezenta triumful viziunii anglo-americane asupra reconstrucției economice a Europei. Era vorba de un plan provizoriu valabil cinci ani care stipula plata de către germani a unor sume anuale situate între un miliard de mărci-aur în primul an și 2,5 miliarde în ultimul. Livrările erau garantate printr-o ipotecă asupra căilor ferate germane și erau supervizate de un „agent general al reparațiilor” instalat la Berlin și care avea *de facto* un grad ridicat de control asupra finanțelor Republicii de la Weimar. În fine, planul urma să fie pus în mișcare cu ajutorul mare împrumut internațional acordat Germaniei. Deși, inițial, opoziția germană e foarte puternică era evident pentru Stresemann că singura modalitate de a contracara forța Franței era asigurarea sprijinului financiar și politic anglo-saxon.

Planul Dawes reprezenta o primă revizuire majoră a Tratatului de la Versailles, el reducând totalul ce trebuia plătit de Germania și abolind puterea coercitivă a Comisiei Reparațiilor.

2.2.2. Pactul de la Locarno

Atmosfera de destindere care a urmat în raporturile franco-germane după 1924, a permis desfășurarea **Conferinței de la Locarno** și încheierea *Pactului Renan*, tentative de a rezolva problema securității la granițele franco-germano-belgiene precum și ecuația est-europeană.

Încă din decembrie 1922 cancelarul german Cuno oferise Franței garantarea granițelor sale occidentale iar pe fondul îmbunătățirii situației economice europene, al rezolvării temporare a chestiunii reparațiilor și mai ales al eșecului Franței în urma ocupării Ruhr-ului, în ianuarie 1925 ambasadorul britanic la Berlin a sugerat o reluare a acestui proiect de garantare a graniței franco-germane.

Stresemann acceptă imediat întrucât spera să evite astfel un tratat de asistență mutuală anglo-francez, să obțină o retragere anticipată a trupelor aliate din Renania, și mai ales să elimine posibilitatea unei noi acțiuni unilaterale franceze după modelul Ruhr-ului. De altfel obiectivele politicii externe germane erau mai largi cuprinzând și rectificarea granițelor orientale ale Germaniei și alipirea Austriei

Conferința de la Locarno

Conferința se va reuni în perioada 5-16 octombrie 1925 cu participarea lui Chamberlain, Briand, Stresemann, Mussolini și a belgianului Vandervelde, rezultatul fiind o garantare mutuală a granițelor franco-germană și belgo-germană (așa-numitul Pact Renan), Marea Britanie și Italia fiind garante. Dacă Germania invadea zona demilitarizată, se putea recurge la arme împotriva ei. În plus, se făcea o

rezervă legată de articolele 15 și 16 din Pactul SN și dacă Germania era delarată de Liga Națiunilor stat agresor (în cazul în care ar fi atacat Polonia sau Cehoslovacia), Franța putea interveni fără să încalce prevederile Pactului de la Locarno. Tratatului principal îi erau anexate o serie de tratate de arbitraj între Germania pe de-o parte și Franța, Belgia, Polonia și Cehoslovacia de cealaltă parte. În paralel, Franța semna tratate de asistență mutuală cu Polonia și Cehoslovacia.

Consecințe

Principalul obiectiv al Franței urmărit prin semnarea Pactului de la Locarno era obținerea garanțiilor britanice, dar acestea își pierdeau practic orice valoare datorită caracterului multilateral pe care îl au conform Pactului: pentru ca Marea Britanie să poată acorda asistență Franței în cazul unei agresiuni germane neprovocate, ar fi fost necesare pregătiri militare comune anglo-franceze, dar acestea intrau în contradicție cu statutul Angliei de garant imparțial al aranjamentului. În aceste condiții, britanicii obțineau o aparentă reconciliere franco-germană fără a-și asuma nimic mai mult decât angajamente politice, obiectiv urmărit de la bun început. Germania în fapt nu ceda nimic și câștiga enorm prevederile Pactului Rhenan fiind deja cuprinse în Tratatul de la Versailles. Astfel, în epocă Locarno a fost interpretat ca o mână liberă pentru Germania în est, de aici și iritarea micilor puteri central și est-europene cărora li se confirma lipsa de voință a puterilor occidentale în a se implica în zonă.

În realitate, pentru Franța nu este vorba de o abandonare a regiunii, dovadă fiind tratatele de asistență mutuală cu Polonia și Cehoslovacia, care combinate cu intrarea Germaniei în Societatea Națiunilor în septembrie 1926 – păreau a oferi o garanție rezonabilă împotriva revizionismului german în est.

Admiterea Germaniei în Liga Națiunilor

Simbolică poate pentru dimensiunile acestei apropieri franco-germane dar și a limitelor sale poate fi considerată **întrunirea de la Thoiry** din 17 septembrie 1926, la câteva zile după admiterea Germaniei în Societatea Națiunilor. Briand a propus o serie de concesii precum plecarea trupelor de ocupație din Renania, restituirea Saar-ului, lichidarea regimului de control militar (toate obiective foarte importante pe agenda lui Stresemann) în schimbul unor concesii în primul rând financiare, aceasta datorită situației financiare precare a Franței. În mai puțin de o lună însă economia franceză își va reveni, negocierile încetinesc în problema dezarmării iar opoziția internă crescândă în Franța face imposibilă continuarea acestei politici și în decembrie 1926 Briand îi declara lui Stresemann că trebuia renunțat provizoriu la propunerile de la Thoiry.

Pactul de la Locarno (Pactul Renan) 16 octombrie 1925

„Art. 1. Înaltele părți contractante garantează fiecare pentru sine și toate împreună, în modul arătat în articolele următoare, menținerea statu-quo-ului teritorial care rezultă din frontierele dintre Germania și Franța, inviolabilitatea acestor frontiere, așa cum au fost stabilite prin Tratatul de pace semnat la Versailles la 28 iunie 1919 sau cum au fost stabilite în executarea acestuia, precum și respectarea prevederilor art. 42 și 43 din menționatul tratat, referitoare la zona demilitarizată.

Art. 2. Germania și Belgia, precum și Germania și Franța se obligă în mod reciproc ca, în raporturile lor, să nu recurgă în nici un caz la agresiune sau cotropire și să nu recurgă la război una împotriva celeilalte.”

Test de autoevaluare 1

1.1. Precizați semnificația Planului Dawes.

.....
.....

1.2. Indicați care au fost rezultatele Conferinței de la Locarno.

.....
.....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 25

2.2.3. Apogeul destinderii. Pactul Briand-Kellog

Perioada 1926-1929 este dominată de personalitățile ministrului de externe francez, Aristide Briand, și a celui german, Gustav Stresemann. Din motive diferite, și uneori opuse, cei doi urmăresc detensionarea relațiilor franco-germane. Această îmbunătățire a relațiilor presupunea în primul rând concesii din partea Franței. Pentru ambele personalități dificultățile sunt extrem de mari, în special datorită opoziției naționaliste din Franța și Germania.

Unica materializare a tentativei de a construi o nouă relație franco-germană avea să fie inițiativa unui industriaș luxemburghez, Emil

**Antanta
Internațională a
Oțelului**

Mayrisch și reprezenta cartelizarea industriei metalurgice din Franța, Germania, Belgia, Luxemburg și Saar într-o formulă curajoasă reluată apoi la altă scară după război. „Antanta Internațională a Oțelului” fixa cote de producție între țările furnizoare și introducea o primă structură comună - Comitetul franco-german de informare.

Dat fiind limitele reconcilierii franco-germane, Franța s-a orientat tot mai mult spre securitatea colectivă. În același timp, A. Briand avea nevoie de o inițiativă care să modifice atitudinea administrației americane cu care relațiile deveniseră tensionate datorită chestunii datoriilor interaliatate și a sugerat omologului său american un angajament reciproc prin care Franța și Statele Unite se obligau să renunțe la război în rezolvarea problemelor politice dintre ele. Secretarul de Stat american Kellog a modificat substanțial planul francez propunând semnarea unui tratat de renunțare la război care să fie deschis tuturor națiunilor.

**Protocolul
Litvinov**

După ce partea americană a acceptat o serie de rezerve franceze care țineau de capacitatea Franței de a-și îndeplini obligațiile rezultate din apartenența la Liga Națiunilor sau la sistemul de la Locarno, cincisprezece state au semnat la 27 august 1928 *Pactul de renunțare generală la război*. Aproape toate statele independente vor adera, inclusiv state nemembre ale Ligii Națiunilor precum URSS sau Turcia. Uniunea Sovietică a mers chiar mai departe și la sfârșitul lui 1928 a propus vecinilor săi de la vest încheierea unui protocol similar, dar limitat la Europa Orientală. Rezultatul va fi Protocolul Litvinov semnat la 9 februarie 1929 între Uniunea Sovietică, Letonia, Estonia, Polonia, România și Turcia.

Pactul Briand-Kellog reprezenta apogeul „pactomaniei” care a dominat perioada 1926-1929 și reflecta în bună măsură încrederea tot mai mare în viitorul pașnic al Europei și al omenirii.

2.2.4. Planul Young și sfârșitul reparațiilor

Înarmat și cu semnătura germană de pe Pactul Briand-Kellog Stresemann va cere chiar în august 1928 plecarea ultimelor trupe de ocupație de pe teritoriul german. La sfârșitul aceluiași an, Poincaré și Briand se decid să accepte principiul retragerii anticipate, în schimbul rezolvării definitive a chestiunii reparațiilor având în vedere faptul că Planul Dawes avea o valabilitate de numai cinci ani și trebuia găsită o nouă soluție.

**Conferința de la
Haga**

Pentru a discuta aceste probleme în august 1929 la Haga se reunește o nouă conferință care decide retragerea trupelor de ocupație din Renania cu termenul limită de 30 iunie 1930. În ceea ce privește reparațiile, pe durata primei jumătăți a anului 1929 un comitet de experți ai statelor beneficiare și ai Germaniei se reunesc și ajung pe 7 iunie la un raport unanim (Planul Young, numit după reprezentantul american)

ce propunea o rezolvare treptată în funcție de starea economiei germane.

**Prevederile
Planului Young**

Germania își recâștiga autonomia financiară, livrările în natură erau reduse treptat, urmând să fie eliminate în decurs de zece ani iar finalizarea plăților datorate era extinsă până în 1928. Franța eșua din nou în a interconecta chestiunea plății reparațiilor și pe cea a datoriei interaliatate. După o serie de modificări aduse planului datorită obiecțiilor britanice, planul a fost adoptat la Conferința de la Haga pe 31 august 1929.

2.2.5. Limitele destinderii

Destinderea franco-germană, deși o schimbare substanțială față de perioada precedentă, a avut fără îndoială limitele sale și nu a atins decât palierele foarte înalte ale diplomației. La nivelul opiniei publice din cele două țări neîncrederea și/sau dorința de revanșă au continuat să se manifeste iar evoluțiile economice ale fiecărui stat impunea politici concurențiale generatoare de tensiuni. În ciuda dramei primului război mondial, în pofida tentativelor politico-diplomatice de construire a unui sistem generos de securitate colectivă, instrumentele diplomatice rămâneau cele ale secolului trecut.

**Soluția
„alianțelor de
flanc”**

Politica franceză de securitate, coordonată esențială a evoluției relațiilor internaționale în perioada interbelică a presupus o expansiune spre Est în dorința de a contrabalansa o Germanie potențial periculoasă. Astfel diplomația franceză s-a concentrat asupra „alianțelor de flanc” – 1921 cu Polonia, 1924 cu Cehoslovacia, 1926 cu România, 1927 cu Iugoslavia și în același context a susținut crearea alianțelor regionale de tipul Micii Înțelegeri.

De asemenea politica franceză s-a concentrat asupra pătrunderii economice în regiunea est-europeană, între 1918 și 1929 totalul împrumuturilor destinate Ungariei, Austriei, României, Bulgariei și Poloniei depășind 700 milioane Franci. În același timp băncile franceze au intrat în forță pe piața est-europeană controlând până la 50% din capitalul acestora, efort care nu a lăsat Berlinul indiferent.

Politica germană

Pentru Germania destinderea s-a dovedit a fi un mijloc tactic pentru revizuirea Tratatului de la Versailles și pentru asigurarea hegemoniei în Europa centrală. Astfel în martie 1931 proiectul unei uniuni vamale austro-germane marca un prim pas spre o Mittel Europa germană, deși în urma presiunilor Franței asupra Austriei tentativa germană nu va fi încununată de succes. Tot în aceeași perioadă apropierea Germaniei față de URSS a continuat prin încheierea acordului de prietenie și neutralitate din 1926 motiv suficient de îngrijorare pentru Paris.

În același context, destinderea era limitată de acțiunile Italiei

fasciste care, deși se opunea Anschluss-ului și nutrea un interes special spre Balcani blocînd astfel Germania în cel puțin două zone de influență, avea propria motivație în tentativa de demantelare a Tratatului de la Versailles. Astfel, după ce în prin Tratatul de la Roma (1924) reinstalează suveranitatea asupra orașului Fiume, prin tratatele de la Tirana din 1926 și 1927 Italia va asigura „protecția” asupra Albaniei.

Test de autoevaluare 2.

2.1. Ce reprezenta „Antanta Internațională a Oțelului”?

.....
.....
.....

2.2. Care era principala prevedere a Pactului Briand-Kellog și ce semnificație avea din perspectiva contemporanilor ?

.....
.....

2.3. Precizați prevederile Planul Young.

.....
.....
.....

2.4. Sintetizați, în câteva cuvinte, limitele destinderii franco-germane.

.....
.....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 25

2.3. Tensiuni internaționale 1929-1933

2.3.1. Instalarea crizei economice mondiale

Crahul bursei din New-York în 1929 a marcat, fără a fi înțeles ca atare de contemporani, un moment de răscruce pentru istoria interbelică. Rareori un eveniment, ce fără îndoială reprezintă doar un reper al unui fenomen mult mai complex, a modificat mai mult viața economică, socială, politică și diplomatică a Europei și a lumii.

Efecte politice

Marea Criză interbelică a distrus încrederea în liberalismul economic și în capacitatea regimurilor democratice de a gestiona corect situația dramatică a economiilor europene. În același timp criza economică a dus la pauperizarea claselor de mijloc (tradițional susținătoare ale centrului politic moderat) și a creat premisele derapajului politic spre extreme și a instaurării în aproape întreaga

Europă a regimurilor politice totalitare, dictatoriale sau autoritare.

În aceste condiții tensiunile politice internaționale deja existente au fost completate de probleme economice grave, de soluții naționale de rezolvare a crizei, de politici concurențiale extrem de agresive și nu în ultimul rând de exacerbarea naționalismelor. În consecință, mediul internațional, extrem de fragil, a fost caracterizat în perioada următoare de crize internaționale tot mai dese și mai puternice.

Criza europeană

Anul 1931 a adus criza economică pe teritoriul european, în perioada mai-iulie fiind grav afectate sistemele bancare austriac și german. Criza financiară a intervenit pe fondul unei activități economice deja în regres de aproape doi ani și în condițiile în care situația politică la nivel continental era tensionată de proiectele austro-germane de uniune vamală. Dacă în perioada ocupației Ruhr-ului situația economică fusese în defavoarea Franței, acum ea părea o insulă de prosperitate în mijlocul unei lumi în criză. Forța financiară va fi un atu important în reușita Franței în a împiedica un Anschluss economic.

Dacă pentru Franța forța financiară reprezenta un avantaj capital, pentru Germania slăbiciunea financiară nu era nici ea lipsită de avantaje. În iulie președintele german Hindenburg a lansat un apel administrației americane pentru un moratoriu la plata reparațiilor. Replica președintelui american Hoover a fost favorabilă și în perioada 1 iulie 1931-20 iunie 1932 se declară un moratoriu asupra tuturor datoriilor interguvernamentale.

În ciuda eliminării temporare a acestei poveri ce apăsă asupra balanței de plăți germane, panica financiară s-a accentuat și un comitet internațional de experți a ajuns la concluzia că stabilitatea financiară a Germaniei era pusă sub semnul întrebării de plățile internaționale pe care aceasta trebuia să le efectueze. În acest moment chiar Franța era pregătită să accepte o anulare a plății reparațiilor, cu condiția ca plata datoriilor interaliate să fie și ea întreruptă. Pe 10 decembrie, însă, Senatul american a respins orice reducere a creanțelor americane.

Conferința de la Lausanne

Treptat, devenea evident că după expirarea moratoriului Germania se va afla în incapacitate de plată și că trebuia găsită o metodă pentru evitarea falimentului statului german. În consecință, Marea Britanie și Italia au susținut principiul anulării în totalitate a reparațiilor și a fost convocată o nouă conferință menită să rediscute chestiunea reparațiilor vederea găsirii unei soluții. La Lausanne, între 16 iunie și 9 iulie 1932, reparațiile datorate de Germania au fost reduse la puțin peste 3 miliarde Reichsmark ceea ce reprezenta un pas înainte spre demantelarea sistemului versaillez.

2.3.2. Problema manciuriană

Criza izbucnită în 1931 intervine pe fondul impactului crizei economice asupra unei economii japoneze deja foarte fragile, al

schimbării raportului de forțe pe scena politică japoneză în favoarea armatei, dar și al haosului cvasigeneralizat din China.

Comisia Lytton

În urma unor incidente petrecute în perioada iulie-septembrie 1931 în Manciuria de Sud, zonă tradițional de influență japoneză, într-un interval de câteva săptămâni japonezii au ocupat cea mai mare parte a Manciuriei. Reacția Consiliului Ligii Națiunilor a fost imediată și în septembrie iar mai apoi în octombrie Japoniei i se cere retragerea imediată. Japonia a refuzat și Liga Națiunilor a decis trimiterea unei comisii de anchetă prezidate de Lordul Lytton.

Indecizia Ligii, în ciuda opiniilor prochineze zgomotos exprimate de unii lideri ai unor state mici precum Beneš sau Titulescu, reflecta în bună măsură cursul precaut urmat de singurele puteri care ar fi putut interveni împotriva agresiunii japoneze: Marea Britanie și Statele Unite. Amândouă veau în comun problemele financiare imense care nu permiteau o aventură militară iar adoptarea unui curs ostil Japoniei era considerată o opțiune nepotrivită de vreme ce Londra dorea un acord general cu Japonia referitor la delimitarea sferelor de influență în întreg Extremul Orient, iar pentru Washington, miza americană în economia japoneză era mult prea importantă.

Independența
Manciuriei

Escaladarea crizei intervine în ianuarie-februarie 1932, când după câteva atacuri asupra unor cetățeni japonezi la Shanghai, trupele nipone ocupă orașul și zona limitrofă. Abia pe 5 mai cu mediere britanică este încheiat un armistițiu. În timp ce atenția comunității internaționale se îndreaptă spre soarta orașului, nucleu tradițional al influenței europene în China, Japonia își continuă ofensiva în Manciuria și în august 1932 orice rezistență organizată din partea trupelor regulate chineze încetează. În prealabil, în paralel cu intervenția militară în Shanghai, pe 18 februarie 1932 fusese proclamată independența Manciuriei, iar pe 9 martie regent devine Pu-Yi, împăratul Chinei detronat în 1912.

În lunile următoare atenția se va concentra asupra evoluțiilor din cadrul Ligii, unde pe 2 octombrie este prezentat raportul Lytton. Concluziile moderate ale Lordului Lytton vor fi discutate la sesiunea extraordinară a Ligii reunită în perioada decembrie 1932 – februarie 1933 și vor sta la baza raportului final al Adunării. Noul document, adoptat în unanimitate (mai puțin Japonia) era unul mult mai critic la adresa Japoniei: suveranitatea chineză asupra Manciuriei era considerată incontestabilă și în consecință acțiunea militară japoneză reprezenta o eroare. Noul stat era lipsit de legitimitate și nu trebuia recunoscut, iar trupele japoneze trebuiau retrase imediat. Replica japoneză avea să vine pe 27 martie 1933 sub forma unei cereri formale de părăsire a Ligii Națiunilor.

2.3.3. Conferința Dezarmării

Comisia Preparatorie pentru dezarmare a funcționat în perioada mai 1926-ianuarie 1931 cu obiectivul pregătirii unei Conferințe a

**Conferința
Dezarmării**

Dezarmării. Conferința Dezarmării s-a reunit pe 2 februarie 1932 sub conducerea, unei personalități excepționale, britanicul Arthur Henderson, și s-a bucura de participarea a 62 de state. O serie de proiecte au fost prezentate în cadrul Conferinței și au reprezentat tot așteea subiecte de dezbatere și motive de disensiune.

a. Planul Tardieu prezentat chiar la începutul Conferinței prevedea: armamentul cel mai important era plasat sub autoritatea Societății Națiunilor și nu putea fi utilizat decât pentru autoapărare, crearea unei forțe de poliție internațională, obligativitatea arbitrajului și stabilirea unor metode eficiente de aplicare a sancțiunilor.

Reacțiile au fost extrem de diverse: anglo-americanii doreau o dezarmare calitativă (renunțarea la armele grele), Germania cerea în primul rând egalitatea de drepturi în domeniul înarmării prin reducerea celorlalte armate la nivelul fixat de Tratatul de la Versailles pentru armate germană, Italia susține cererea germană, Uniunea Sovietică dorea dezarmarea totală, în timp ce Japonia se declara împotriva oricărei dezarmări.

b. Planul Hoover: (22 iunie 1932): reducerea efectivelor militare terestre cu o treime, eliminarea totală a artileriei grele și a blindatelor, dezarmare navală procentuală, eliminarea aviației bombardament.

Franța a refuzat acest plan și profitând de blocajul total germanii s-au retras de la Conferință pe 16 septembrie 1932 sub motivul nerecunoașterii egalității de drepturi. Pentru a o readuce la masa negocierilor a fost nevoie de o conferință în cinci (Franța, Marea Britanie, Germania, Italia, Statele Unite) reunită la Geneva, care pe 11 decembrie va recunoaște Germaniei „egalitatea de drepturi în cadrul unui sistem care va asigura securitatea tuturor națiunilor”. Era o concesie importantă făcută Germaniei, dar în același timp această mențiune însemna că punerea în practică a principiului era dependentă de stabilirea prealabilă a securității.

c. Planul Herriot: (14 noiembrie 1932): transformarea tuturor forțelor militare europene în forțe polițienești, incapabile de acțiuni ofensive, armamentul ofensiv era rezervat asigurării securității mondiale, crearea unei Antante regionale a tuturor statelor continentale care să aibă la bază principiul asistenței mutuale obligatorii, aceasta fiind condiționată doar de o decizie în majoritate a Consiliului Ligii Națiunilor.

d. Planul MacDonald: (16 martie 1933): limitarea efectivelor armate ale principalelor state europene continentale (Franța, Germania, Italia, Polonia) la 200000 de oameni, reunirea unei conferințe navale în 1935, suprimarea treptată a aviației militare și în special a bombardierelor, Germania va putea beneficia de egalitatea de drepturi într-un interval de cinci ani.

Pe 17 mai Hitler, noul cancelar german, a acceptat în principiu Planul MacDonald și pe 7 iunie acesta a fost adoptat de toate statele participante. La sfârșitul aceleiași luni Conferința și-a întrerupt lucrările, reluarea lor fiind prevăzută pentru luna octombrie.

În acest interval au loc o serie de modificări în atitudinea Londrei și a Parisului: Anglia a fost de acord cu stabilirea metodelor de control al

Modificarea pozițiilor democrațiilor occidentale

dezarmării înainte de începerea procesului de dezarmare în sine în timp ce Franța a cerut prelungirea perioadei tranzitorii în care Germania redobândea egalitatea de drepturi de la 5 la 8 ani. Prima parte a ei avea un caracter probatoriu în care Franța nu era obligată să dezarmeze. Abia după trecerea a patru ani, Franța era obligată să înceapă dezarmarea și Germania se putea reînarma. Noul plan francez era sprijinit atât de Anglia, cât și de Italia.

Germania se plasa la polul opus, cerând ca dezarmarea să aibă loc în prima fază, urmând ca ulterior să fie fixate metodele de control. Divergențele de substanță au furnizat pretextul pentru ca pe 14 octombrie 1933, la numai cinci zile de la reluarea activității Conferinței, Germania să dea lovitură fatală prin decizia de a o părăsi. Peste alte cinci zile Germania a renunțat la calitatea sa de membru al Societății Națiunilor. Din acest moment, deși Conferința a continuat să se reunească până în 1935, negocierile s-au dus direct între noul regim german și anglo-francezi. Eșecul Conferinței Dezarmării nu se datora numai divergențelor de opinie între Marile Puteri ci și faptului ca înarmarea reprezenta pentru multe dintre ele o soluție pentru depășirea crizei economice.

2.3.4. Pactul celor Patru

În prima jumătate a lui 1933, un alt proiect pentru asigurarea securității continentale prinsese contur. Este vorba de **Pactul celor Patru**, pact pe care Germania îl agreea din simplul motiv că ar fi reprezentat o lovitură majoră dată ideii de securitate colectivă.

Pactul celor Patru

Originile ideii pot fi găsite într-un discurs al lui Mussolini pronunțat la Torino în octombrie 1932 care constata ineficiența Ligii Națiunilor și preconiza semnarea unui pact între cele patru mari puteri occidentale (Anglia, Franța, Germania și Italia). Planul este dezvoltat într-un proiect propriu-zis cu ocazia unei vizite la Roma a premierului englez MacDonald și a din punctul de vedere britanic, Pactul reprezenta o șansă de a impune unele limite acțiunilor Germaniei.

În viziunea lui Mussolini, Pactul trebuia să devină un instrument prin care cele patru mari puteri să reformeze de comun acord sistemul versaillez. Tocmai această trăsătură îi atrăgea pe germani. Atitudinea Franței nu putea fi decât rezervată, având în vedere reacția fermă a micilor săi aliați din Centrul și Estul Europei: în perioada martie-mai 1933 Consiliul Permanent al Micii Înțelegeri alături de Polonia și-a manifestat opoziția față de proiect. În consecință, Franța a încercat o revizuire a proiectului italian în sensul unei respectări a principiilor de bază ale Pactului Societății Națiunilor.

Astfel, o versiune modificată a fost semnată pe 7 iunie, iar documentul în cauză – valabil pe o perioadă de zece ani - nu mai vorbea de adoptarea unei politici comune în problemele europene și

extra-europene, ci de „o politică de cooperare efectivă”. Se făceau referiri la articole din Pactul Societății Națiunilor și era specificat că deciziile de revizuire a tratatelor nu sunt de competența celor patru, ci a Consiliului Ligii Națiunilor.

În această formă, documentul era departe de obiectivele italiene și germane inițiale, deși Mussolini continua să îl vadă ca pe un instrument de revizuire a tratatelor. Atitudinea franceză era reafirmată într-o serie de note către statele Micii Înțelegeri în care se făcea clar faptul că eventualele modificări de frontieră nu puteau fi hotărâte decât de Societatea Națiunilor prin vot unanim, inclusiv al statelor direct interesate. Eșecul era evident și Pactul nu va fi ratificat niciodată de statele semnatare.

Test de autoevaluare 3.

3.1. Identificați consecințele Marii Crize economice asupra relațiilor internaționale.

.....
.....
.....

3.2. Explicați eșecul Conferinței Dezarmării .

.....
.....
.....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 25

2.4. Prăbușirea sistemului de securitate colectivă 1933 - 1936

**Criza economică
și dictaturile**

Instaurarea regimului nazist în Germania între 1933 și 1934 a schimbat în mod decisiv ecuația evoluțiilor politice pe continentul european. În contextul crizei economice devastatoare, dictaturile sau regimurile autoritate de tipul Germaniei, Italiei și Japoniei au recurs la soluții agresive – relansarea economică prin dezvoltarea industriei de război, rezolvarea șomajului prin mobilizare, autarhie economică și o politică externă ofensivă pentru a deschide cu forța piețe de desfacere.

Germania

În cazul Germaniei acțiunile agresive sunt stimulate de ideile și personalitatea noului cancelar Adolf Hitler. Încă din 1924 Hitler trasa în lucrarea sa Mein Kampf (Lupta mea) principalele coordonate ale politicii externe a Reich-ului nazist: eliminarea constrângerilor impuse de Tratatul de la Versailles, integrarea populațiilor de origine germană în cadrul germanie Mari, dobândirea „spațiului vital” prin cuceriri ce vizau Estul Europei, Rusia Sovietică și țări limitrofe. În ceea ce privea acțiunea diplomatică Hitler ar fi dorit o alianță cu Italia fascistă (datorită

apropierilor ideologice) și Marea Britanie (similitudini de rasă în viziunea nazistă) precum și „o explicație definitivă” (a se citi război!) cu Franța.

Italia

Italia avea propria agendă externă. Sub comanda lui Mussolini și în spiritul noii ideologii fasciste se urmărea o politică imperialistă animată de necesități economice dar și de iluzia recuperării trecutului glorios al Imperiului Roman. Evoluția pe scena internațională a Italiei și contribuția sa la agravarea situației internaționale a fost marcată de ezitări și gesturi confuze până în 1935 Mussolini oscilând între trei direcții de expansiune: Europa Dunăreană (unde întâlnea interesele similare ale Germaniei), Mediterana (competitând cu Franța și Marea Britanie) și Africa de Est (completând astfel pozițiile deja existente în Libia, Somalia și Eritreea).

Imediat după ieșirea din Liga Națiunilor, Germania a încercat să preia inițiativa diplomatică prin prezentarea unui nou plan în perioada noiembrie – decembrie 1933: o armată de 300000 de militari bazată pe un serviciu militar de scurtă durată dotată cu armament de aceeași natură ca și celelalte state. Germania și-a reafirmat fidelitatea față de hotărârile de la Locarno și a acceptat un control internațional asupra forțelor sale armate, dar a cerut anexarea Saar-ului fără plebiscit. Replicile franceze au condiționat însă orice acord de reîntoarcerea Germaniei la Geneva, lucru inacceptabil pentru Germania.

Opoziția franceză

Pentru a evita o ruptură, Anglia a încercat să medieze și atât Hitler cât și Mussolini au fost de acord cu propunerile britanice care în mare parte reluau ideile Planului MacDonald. Guvernul francez, aflat sub puternice presiuni din interior și încrezător că fundamentele regimului nazist sunt suficient de slabe pentru a se surpa în fața unui eșec extern, a făcut public pe 17 aprilie 1934 refuzul său de a legaliza reînarmarea germană și hotărârea sa de a-și asigura securitatea prin mijloace proprii în condițiile în care negocierile au devenit inutile.

Tratatul polono-german

După părăsirea Conferinței Dezarmării și a Societății Națiunilor și după eșecul negocierilor cu Franța obiectivele externe ale regimului nazist au vizat în primul rând neutralizarea sistemului de alianțe al Franței. Primul pas în acest sens și un mare succes diplomatic după Concordatul cu Papalitatea din iunie 1933 a fost **tratatul de neagresiune cu Polonia din 26 ianuarie 1934** valabil pe o perioadă de zece ani.

Pentru polonezi tratatul de neagresiune era un pas important în propria politică de echilibru între Uniunea Sovietică și Germania, dar pentru aceasta din urmă era vorba în primul rând de neutralizarea celui mai important aliat francez din Estul Europei și de contracararea efectelor unei posibile alinieri franco-sovietice. În plus, Germania își asigura astfel securitatea în Est într-o perioadă de relativă vulnerabilitate.

Pactul germano-polonez a avut drept rezultat debutul unei

ofensive diplomatice franceze, ofensivă ajutată și de primele semne clare ale agresivității noului regim de la Berlin. În esență două sunt obiectivele politicii externe franceze în această perioadă: o apropiere de Italia în scopul consolidării opoziției antigermane și construirea unor alianțe în Est care să oblige Germania să lupte pe două fronturi în eventualitatea unui conflict.

Cu granițele protejate în vest de Locarno și eliberat de grija unui conflict cu Polonia, atenția lui Hitler s-a mutat spre Austria, țară pe care, date fiind legăturile etnice și ascensiunea naziștilor austrieci, spera să o alipească Reich-ului.

2.4.1. Prima criză austriacă

Tentativa de Anschluss

În iulie 1934, la Viena a avut loc o tentativă eșuată de preluare a puterii de către naziștii austrieci. Asasinarea cancelarului Engelbert Dolfuss și apelul lansat de aceștia pentru asistență germană au determinat Franța și Italia să treacă în planul doi tensiunile din bazinul dunărean și cele din zona mediteraneană și să se concentreze asupra unuia din puținele puncte în care erau în totalitate de acord: respectarea independenței Austriei. O demonstrație de forță italiană materializată în concentrarea câtorva divizii la granița cu Austria i-a permis lui Mussolini să-și aroge întreg meritul pentru eșecul loviturii de stat de la Viena.

Rezultatul cooperării în criza austriacă este semnarea unui acord franco-italian în ianuarie 1935 care elimină o mare parte a divergențelor dintre cele două state – în special cele legate de Africa. Prin același acord, Italia se obliga să consulte Franța în eventualitatea în care Germania încălca noi prevederi ale Tratatului de la Versailles sau punea în discuție statutul Austriei.

6.4.2. Reînarmarea Germaniei și reacția diplomatică franceză

Conferința de la Stresa

Primul test al acordurilor franco-italiene nu avea să întârzie. Pe 9 și 16 martie, Hitler a făcut publică existența unei aviații militare germane, lucru interzis de Tratatul de la Versailles, apoi a anunțat introducerea serviciului militar universal și crearea unei armate de treizeci și șase de divizii. Măsura venea la puțin timp după un nou succes al regimului nazist: plebiscitul din regiunea Saar (ianuarie 1935), în urma căruia teritoriul respectiv devine parte a Reichului. Acțiunea oferea șansa continuării apropierii dintre Italia și anglo-francezi. Ca urmare a unei conferințe desfășurate la **Stresa** în luna aprilie, cele trei state au condamnat ferm acțiunile germane și s-au angajat să-și coordoneze reacțiile în cazul unor alte violări ale Tratatului de la Versailles. Mai mult, în iunie 1935 au avut loc conversații militare franco-italiene.

Cea de-a doua dimensiune a ofensivei diplomatice franceze viza reconstrucția sistemului de alianțe din Estul Europei după șocul

reprezentat de pacul germano-polonez. Ocuparea funcției de ministru de externe de către Louis Barthou a marcat o mai mare deschidere a Parisului spre Uniunea Sovietică, în ciuda opoziției interne.

**Planurile
franceze pentru
Europa de Est**

Planurile franceze pentru Europa Orientală aveau două dimensiuni: una multilaterală – crearea unui „Locarno oriental” – care urmărea integrarea într-un pact modelat după cel de la Locarno a Germaniei, Uniunii Sovietice, Poloniei și a statelor baltice; cealaltă bilaterală – un tratat franco-sovietic.

Eșecul Pactului Oriental a fost determinat de un anunț al Poloniei (septembrie 1934) care refuza tranzitarea propriului teritoriu de către trupele sovietice în eventualitatea în care Uniunea Sovietică ar fi fost nevoită să-și pună în aplicare obligațiile ce decurgeau din Pactul Oriental. Asasinarea lui Barthou la Marsilia avea să însemne abandonarea definitivă a proiectului.

Soluția bilaterală a fost forțată de reînarmarea deschisă a Germaniei, în ciuda ezitărilor noului ministru de externe francez P.Laval. Pe 2 mai 1935, Franța și Rusia au semnat un pact de asistență mutuală, urmat pe 16 mai de un tratat similar între Uniunea Sovietică și Cehoslovacia. Tratatul franco-sovietic nu era completat, însă, de o convenție militară și multe din prevederile sale făceau ca aplicarea sa să depindă de eficiența și deciziile Ligii Națiunilor.

În ciuda deficiențelor tratatului de asistență reciprocă franco-sovietic, la jumătatea lui 1935 sistemul de securitate colectivă pare serios consolidat prin aderarea Uniunii Sovietice la Societatea Națiunilor (1934), integrarea Moscovei în sistemul francez de alianțe și prin colaborarea franco-italiană.

2.4.3. Eșecul eforturilor diplomatice franceze. Criza etiopiană

**Acordul naval
anglo-german**

Următorul an avea să însemne eșecul tentativelor de a consolida acest sistem. Prima fisură a apărut pe 18 iunie 1935, când Marea Britanie a făcut publică semnarea unui acord naval cu Germania prin care acesteia din urmă i se recunoștea, încălcându-se din nou Tratatul de la Versailles, dreptul de a deține o flotă egală cu 35% din tonajul marinei militare britanice, în vreme ce în materie de submarine Germania obținea paritatea. Acordul naval anglo-german însemna sfârșitul *de facto* al Frontului de la Stresa întrucât unul din semnatori accepta și legitima o nouă fisură în sistemul versaillez.

A doua etapă, mai importantă, a adus tensionarea relațiilor dintre Italia pe de-o parte și Franța și Marea Britanie, pe de cealaltă, și de apropierea treptată dintre Roma și Berlin. Unul din prețurile plătite de anglo-francezi pentru politica antigermană a Italiei a fost reprezentat de concesiile, economice și nu numai, făcute lui Mussolini în Etiopia. Interesat mai degrabă de o aventură militară care să readucă în prim

Criza etiopiană

plan vitalitatea Italiei fasciste și mai puțin de o „achiziționare” a Etiopiei prin mijloace diplomatice, Mussolini a ordonat pe 3 octombrie 1935 atacarea Etiopiei.

Obligate să opteze între repudierea principiului securității colective sau a potențialului aliat, Franța și Marea Britanie au ales să acționeze prin intermediul Societății Națiunilor în cadrul căreia, pe 18 octombrie, au fost votate sancțiuni economice îndreptate împotriva Italiei. Dezacordurile dintre anglo-francezi (britanicii fiind adepții unei politici mai ferme), dar și dorința de a evita o apropiere italo-germană, au avut drept rezultat ineficiența sancțiunilor. Disproporția de forțe și-a spus cuvântul și în primăvara lui 1936 Etiopia era deja înfrântă.

Privită în perspectivă, politica anglo-franceză a fost un eșec din toate punctele de vedere: eșecul sancțiunilor, dar și Planul Hoare-Laval de împărțire a Etiopiei, au însemnat compromiterea ideii de securitate colectivă, fără ca ele să prevină ameliorarea substanțială a relațiilor italo-germane și discreditarea Societății Națiunilor.

Consecințe

Criza etiopiană a creat o nouă breșă de care Hitler a putut profita. Garanții Pactului de la Locarno, Marea Britanie și Italia, erau plasați pe poziții diametral opuse, iar Mussolini era recunoscător Germaniei pentru neutralitatea binevoitoare afișată în timpul crizei etiopiene. Ca pretext pentru următoarea sa mișcare Hitler a folosit procesul de ratificare de către Franța a tratatului de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică.

2.4.4. Remilitarizarea Rhenaniei

Reocuparea Rhenaniei

Documentul franco-sovietic a fost ratificat pe 27 februarie 1936 și la puțin peste o săptămână, pe 7 martie, trupele germane au reocupat Renania, anulând astfel statutul de zonă demilitarizată al acesteia. Pretextul utilizat a demonstrat că pactul franco-sovietic, lipsit de sens din punct de vedere practic din cauza atitudinii poloneze, a jucat un rol crucial în arsenalul propagandistic german.

Reacția anglo-franceză la cea mai gravă încălcare a Tratatului de la Versailles a fost surprinzătoare. În vreme ce comandanții militari francezi se mulțumeau să constate că remilitarizarea Rhenaniei nu le afecta în nici un fel strategia militară defensivă axată pe presupusa invincibilitate a liniei Maginot, guvernul britanic transmitea Parisului că acțiunea germană nu era considerată a fi o încălcare „flagrantă” a Pactului de la Locarno.

Consecințe

Această lipsă de reacție a avut un efect devastator asupra statelor mici aliate ale Franței. În octombrie 1936, Belgia a renunțat la alianța cu vecina sa de la sud și și-a proclamat neutralitatea, agravând astfel situația anglo-francezilor în eventualitatea unui conflict cu Germania. În Centrul și Estul Europei, chiar dacă state precum Cehoslovacia, România sau Iugoslavia își păstrau formal relațiile de securitate cu

Franța, în unele cazuri erau explorate modalități de ameliorare a relațiilor cu al Treilea Reich.

În numai trei ani Hitler reușise practic să elimine posibilitatea unei intervenții militare externe. La est, Polonia devine tot mai cooperantă în condițiile în care protecția Franței pare a nu mai valora foarte mult. În vest, neutralizarea Belgiei și remilitarizarea Renaniei reduc drastic șansele unei intervenții militare franceze. Anul 1936 reprezintă momentul în care pregătirile Germaniei pentru un conflict devin cu adevărat masive. Perioada de vulnerabilitate s-a încheiat, dar atenția anglo-francezilor este deturnată de evenimentele din Peninsula Iberică.

2.4.5. Războiul civil din Spania și semnarea Pactului Anticomintern

Revolta militară în Spania

Pe 17 iulie 1936, liderii garnizoanelor militare din Marocul spaniol au inițiat o revoltă împotriva guvernului de stânga ales mai devreme în acel an. Războiul civil care a urmat rebeliunii naționaliste nu a avut numai caracterul feroce al unui conflict intern de proporții ci s-a transformat rapid într-o problemă internațională acută.

Întrucât ofițerii rebeli în frunte cu generalul Franco nu au reușit să preia controlul întregului aparat militar spaniol, asistența militară venită din exterior le era vitală și din toamna anului 1936, ajutorul militar italo-german era deja considerabil în ciuda deciziilor adoptate de Comitetului de nonintervenție creat în septembrie și din care făceau parte Marea Britanie, Franța, Germania, Italia și Uniunea Sovietică.

Intenția lui Hitler era de a prelungi cât mai mult conflictul civil din Spania, oferind atâta sprijin cât era necesar pentru a consolida relațiile cu Italia – de departe țara cea mai implicată în război de partea naționaliștilor, dar și pentru a evita victoria republicanilor, sprijiniți într-o măsură mult mai mică de către sovietici.

În condițiile în care atenția lumii era concentrată asupra conflictului din Spania, un conflict ce părea să întruchipeze diviziunile ideologice ale Europei anilor '30, Germania a lansat Planul de patru ani (18 octombrie 1936) menit să plaseze economia germană pe picior de război și să o autonomizeze din punct de vedere al aprovizionării cu materii prime. Proiectele de autarhizare veneau într-un moment în care, în ciuda succeselor înregistrate (eliminarea șomajului, creșterea rapidă a producției industriale, proiecte masive de infrastructură), economia germană se află într-un impas determinat de creșterea masivă a importurilor de materii prime fără ca această creștere să fie echilibrată de sporirea exporturilor.

Acordurile italo-germane

Planurile de consolidare internă mergea în paralel cu reluarea ofensivei diplomatice menite să erodeze sistemul francez de alianțe din Europa. Pe 26 octombrie 1936 Italia și Germania anunță încheierea unui **acord de cooperare** – viitoarea Axă Roma-Berlin. Era punctul final al

unei apropieri începute în timpul crizei etiopiene și consolidate în războiul civil din Spania. Axa Roma-Berlin prezenta două mari avantaje pentru Germania: forța cele două mari puteri occidentale să se gândească la posibilitatea unui conflict în Mediterana și, mai ales, anula opoziția italiană față de Anschluss.

Pactul Anti-Comintern

O lună mai târziu, pe 25 noiembrie 1936, Germania și Japonia semnează **Pactul Anticomintern**. Îndreptat formal împotriva Uniunii Sovietice, acordul are mai degrabă obiective antibritanice. Creând mai multe centre de presiune asupra Imperiului Britanic, Hitler spera să paralizeze acțiunile Londrei și să o forțeze să gândească în termenii unui conflict pe trei fronturi: Europa Occidentală, Mediterana, Extremul Orient. Pactul Anticomintern va fi completat prin aderarea Italiei în noiembrie 1937.

Pactul Anticomintern (25 noiembrie 1936)

„Art.1. Înaltele Părți contractante se obligă să se informeze în mod reciproc cu privire la activitatea „Internaționalei” comuniste, să se consulte asupra luării măsurilor de apărare necesară și să mențină o strânsă corelare în realizarea acestor măsuri [...]”

“Protocol adițional

a) [...] o strânsă colaborare pentru schimbul de informații asupra activității “Internaționalei” comuniste, precum și cu privire la luarea măsurilor de lămurire și de apărare, în legătură cu activitatea “Internaționalei” comuniste ;

b) [...] măsuri severe contra persoanelor care se află, direct sau indirect în țară sau în străinătate, în serviciul “Internaționalei” comuniste sau care ajută activitatea ei subversivă ;

c) [...] o comisie permanentă, care va studia și discuta viitoarele măsuri de apărare, necesare prevenirii activității subversive a “Internaționalei” comuniste [...].”

Test de autoevaluare 4

6.1. Prezentați coordonatele politicii externe a Germaniei naziste exprimate în „Mein Kampf” .

.....
.....
.....
.....

6.2. Precizați obiectivele politicii germane și a celei franceze în perioada 1933-1935 și enumerați acțiunile diplomatice ale celor două state în vederea atingerii acestora.

.....
.....
.....
.....

6.3. Indicați semnificația crizei etiopiene pentru relațiile internaționale ale momentului.

.....
.....

6.4. Explicați pe scurt consecințele reacției anglo-franceze la remilitarizarea Renaniei ?

6.5. Indicați momentele politice și diplomatice care marchează în 1936 eșecul politicii franceze de îngrădire a Germaniei.

.....

.....

.....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 25

2.5. Drumul spre război 1936 - 1939

2.5.1. Anexarea Austriei (Anschluss-ul)

Un prim pas spre anexarea Austriei fusese făcut prin semnarea pe 11 iulie 1936 a unui acord germano-austriac, iar pe parcursul anului 1937 presiunile germane au crescut constant, atingând apogeul în februarie-martie 1938.

**Presiunile
germane**

În cursul unei întrevederi din 12 februarie 1938 cu cancelarul Schuschnigg, Hitler a amenințat cu invazia în cazul în care naștilor austrieci nu li se permitea să joace rolul dominant în guvernul de la Viena. Deși cancelarul austriac a acceptat cererile germane, ulterior a optat pentru singura soluție pe care o mai avea la dispoziție: tranșarea chestiunii statutului Austriei printr-un referendum ce urma să fie organizat pe 13 martie. Pentru a nu risca un eventual rezultat negativ, liderul nazist a ordonat însă invadarea Austriei pe 12 martie, acțiunea militară fiind legitimată prin organizarea de către naștilor a unui referendum pe 10 aprilie, votul fiind covârșitor (97%) în favoarea Anschluss-ului.

**Lipsa reacției
puterilor
occidentale**

În contextul noilor evoluții politice, a apropierei dintre Italia și Germania dar mai ales datorită obsesivei dorințe de a evita o înfruntare militară europeană cu consecințe dezastruoase liderii Marilor Puteri occidentale s-au limitat la a protesta diplomatic față de anexarea Austriei, fapt care contravenea angajamentelor existente în tratatul de la Versailles.

2.5.2. Criza sudetă și politica de conciliere

**Criza din mai
1938**

Anexarea Austriei a însemnat reorientarea aproape imediată a politicii externe germane spre distrugerea statului cehoslovac. O primă criză a intervenit în mai 1938, dar mobilizarea armatei cehoslovace, combinată cu o serie de mesaje ferme primite din partea Angliei și Franței, a amânat deznodământul crizei. Folosindu-se de minoritatea germană din Cehoslovacia (aproximativ trei milioane de persoane),

Hitler a crescut constant presiunea asupra statului cehoslovac pe durata verii anului 1938. Tentativele de mediere venite mai ales din partea Marii Britanii și concesiile repetate făcute de Cehoslovacia în materie de tratament aplicat minorității germane nu aveau cum să rezolve criza de vreme ce minoritatea sudetă reprezenta din multe puncte de vedere numai un pretext pentru liderul nazist.

Primul ministru britanic Neville Chamberlain și Fuhrer-ul Adolf Hitler - sept. 1938

Situația este complicată de existența alianței franco-cehoslovace care amenință să generalizeze un eventual conflict germano-cehoslovac. În ciuda celor două întâlniri Chamberlain-Hitler de la Berchtesgaden și Godesberg din septembrie 1938, criza pare să se îndrepte rapid spre un conflict deschis și Fuhrer-ul revendică în mod oficial regiunea sudetă. Puterile occidentale sunt paralizate datorită dublelor mesaje venite de la Berlin: amenințări voalate cu izbucnirea unui nou conflict mondial și apeluri la respectarea dreptului la autodeterminare al minorității sudete.

Marcate încă de efectele crizei economice care nu le permiteau decât începerea tardivă a reînarmării, preocupate mai degrabă de problemele și diviziunile interne, temându-se de un nou Verdun sau Somme, dar și de povara apărării unor imperii pentru care nu mai existau resursele necesare, Marea Britanie și Franța au încercat cu orice preț să evite un conflict cu Germania.

În consecință primul ministru britanic Chamberlain a propus o Conferință internațională pentru discutare problemei sudete. Desfășurată la München pe 29 septembrie 1936 Conferința a reunit reprezentanții Marii Britanii (Chamberlain), Franței (Daladier), Germaniei (Hitler) și Italiei (Mussolini) nefiind invitați delegații Cehoslovaciei și ai Uniunii Sovietice. În final diplomația nazistă și-a atins scopurile: regiunea sudetă a fost cedată Germaniei și s-a stabilit un calendar de evacuare a zonei. Consecințele acestei decizii au fost confuze pentru contemporani deoarece pacea părea salvată dar angajamentele Franței privind securitatea micilor state din estul Europei erau discreditate iar Uniunea Sovietică era profund nemulțumită.

Conferința de la München

Regiunea sudetă fusese prezentată de conducerea germană drept ultima pretenție teritorială a Reich-ului și în consecință această concesie majoră era văzută ca un ultim pas spre reintegrarea Germaniei în sistemul internațional, modificat acum în favoarea ei. În ciuda criticilor ulterioare și a evidentei imoralități a Acordului de la München, este puțin probabil că în septembrie 1938 starea propriilor programe de înarmare le-ar fi permis democrațiilor occidentale o soluție diferită. Mai mult, din punctul de vedere al politicii britanice, Acordul și conciliatorismul în general erau interpretate mai degrabă ca o implicare în rezolvarea problemelor europene decât ca o retragere spre problemele propriului imperiu.

Intrarea trupelor germane în regiunea sudetă – septembrie 1938

2.5.3. Dezmembrarea Cehoslovaciei și reacțiile franco-britanice

Deși ar fi trebuit să reprezinte ultima modificare a status quo-ului european, Acordul de la Munchen a accelerat procesul de dezintegrare a structurilor de securitate din Europa Centrală și de Est. Cehoslovacia nu a pierdut numai regiunea sudetă, dar în urma primului arbitraj de la Viena a fost obligată să cedeze regiunea Teschen Poloniei și părți ale Slovaciei Ungariei.

**Efectele
internaționale ale
Acordurilor de la
Munchen**

Dezintegrarea politică și teritorială a Cehoslovaciei a antrenat destrămarea Micii Înțelegeri. Disponibilitatea Franței de a-și abandona cel mai puternic aliat din regiune a obligat micile națiuni să-și reconsidere relația cu aceasta. Incapacitatea Franței de a-și proiecta influența în Estul Europei chiar și în aceste momente de criză a coincis cu apogeul ofensivei diplomatice și economice germane menită să elimine șansele unei coaliții antigermane cu participarea națiunilor din Europa Orientală și să asigure o poziție preponderentă pentru Germania în viața economică a acestor națiuni.

Procesul de impunere a acesteia a continuat la începutul lui 1939 cu încălcarea de către Hitler a Acordului de la Munchen prin invadarea și dezmembrarea Cehoslovaciei în contextul în care fostele aliate ale Cehoslovaciei căutau o acomodare cu Germania iar țara care jucase un rol important în planurile germane din 1938-1939, Polonia, revenea la o politică tot mai intransigentă față de Germania nazistă, refuzând invitațiile repetate de aderare la Pactul Anticomintern și alinierea la politica antisovietică a Germaniei.

**Dezmembrarea
Cehoslovaciei**

Astfel, după ce la 14 martie 1939 Slovacia condusă de monseniorul Tiso (susținut de Germania) își proclamă autonomia obligând la reacție guvernul cehoslovac, a doua zi trupele germane au intervenit ocupând Praga iar Cehoslovacia a încetat să mai existe, pe teritoriul săi apărând Slovacia și Protectoratul Boemiei și Moraviei (zona

de ocupație germană), în timp ce Ungaria prelua Ruthenia subcarpatică.

**Reorientarea
politicii anglo-
franceze**

Intrarea trupelor germane în Praga și distrugerea statului cehoslovac precum și anexarea rapidă a Albaniei de către Italia (aprilie 1939) au dus la reorientarea rapidă a politicii anglo-franceze de la conciliatorism la rezistență activă. Prioritatea era reconstruirea unui sistem de securitate în Europa Orientală care să prevină dominația germană asupra regiunii, dominație ce amenința să răstoarne echilibrul de forță la nivel continental. În consecință Marea Britanie și Franța au încercat să creeze în Estul Europei un bloc imun la influența germană și au oferit garanții teritoriale Poloniei (31 martie), Greciei și României (în aprilie 1939).

Garanțiile oferite aveau un caracter eminent politic, nefiind însoțite de discuții militare și fuseseră concepute ca un stimul în vederea coagulării unei grupări a statelor mici din Europa de Est. Din punct de vedere geografic, o asemenea grupare nu putea să fie sprijinită militar decât de Uniunea Sovietică și au loc demersuri în aceste sens. Polonia și România, însă, refuză orice contact cu Uniunea Sovietică. În plus, Marea Britanie și Franța nu sunt dispuse să meargă până la o alianță formală alături de URSS care să protejeze Estul Europei de o agresiune germană. O asemenea propunere fusese făcută pe 17 aprilie de Stalin care în aceeași zi îl autorizase însă pe ambasadorul sovietic la Berlin să discute cu oficialii germani oportunitatea unei apropieri sovieto-germane.

2.5.4. Pactul Ribbentrop-Molotov – 23 august 1939

Pactul de Oțel

La începutul lui mai 1939, Maxim Litvinov, ministrul de externe sovietic, a fost înlocuit cu Molotov. Înlăturarea unui ministru de origine evreiască, foarte favorabil ideii de securitate colectivă, reprezenta un semnal a cărui semnificație nu a fost ratată de conducerea nazistă. Pe 22 mai, Germania și Italia au încheiat Pactul de Oțel, în vreme ce negocierile germano-japoneze pentru crearea unei alianțe militare împotriva puterilor occidentale a eșuat. Toate acestea păreau să demonstreze că intențiile agresive ale Germaniei aveau să se îndrepte spre Vest după anihilarea Poloniei.

În toată această perioadă, presiunile germane asupra Poloniei s-au amplificat, pretextul invocat de această dată fiind chestiunea Coridorului ce desparte Germania de Prusia Orientală și oferă Poloniei ieșire la Marea Baltică prin portul Danzig.

Pe 25 iulie, în al doisprezecelea ceas, anglo-francezii au decis trimiterea unei misiuni militare la Moscova pentru a discuta problemele tehnice pe care le ridică o eventuală alianță, însă modul cum Londra și Parisul au dat curs acestei decizii (delegația a sosit la Moscova cu întârziere și era formată din ofițeri fără mare greutate în structurile militare ale celor două state care în plus nu primiseră un mandat foarte

clar în vederea negocierilor) avea să-l convingă pe Stalin să accepte primirea în audiență a ministrului de externe german Robbentrop pe 23 august.

**Pactul
Ribbentrop-
Molotov**

Rezultatul este semnarea în aceeași zi a Pactului Ribbentrop-Molotov. Pactul consta de fapt în două documente: primul, public, prevedea păstrarea neutralității dacă una dintre părți este implicată într-un conflict. „Protocolul adițional secret” delimita sferile de influență în Estul Europei, Polonia Orientală, Finlanda, Letonia, Estonia și Basarabia intrând în sfera sovietică, în timp ce Polonia occidentală precum și generic denumita zonă din vestul Europei urmau a se situa în aria de influență germană.

Ministrul de externe sovietic V. Molotov semnând pactul sovieto-german. În spate Stalin și ministrul german de externe Joachim von Ribbentrop

Pactul Ribbentrop-Molotov- Protocolul adițional

„Art.1 În eventualitatea unor rearanjamente politice în zonele aparținând statelor baltice (Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania), granița nordică a Lituaniei va fi recunoscută drept granița dintre sferile de influență ale Germaniei și Uniunii Sovietice.[...]

Art.2 În eventualitate unui rearanjament politic în teritoriile aparținând statului polonez, sferile de influență ale Germaniei și Uniunii Sovietice vor fi delimitate aproximativ de linia râurilor Narev, Vistula și San.

La întrebarea dacă interesele ambelor părți fac dezirabilă menținerea unui stat polonez independent și care vor fi granițele acestuia se poate răspunde numai în lumina evoluțiilor politice viitoare. Indiferent de situație, ambele guverne vor rezolva această chestiune printr-un acord amical.

Art.3 În legătură cu Europa de Sud-Est partea sovietică atrage atenția în legătură cu interesul său pentru Basarabia. Partea germană își declară completul dezinteres politic pentru aceste zone.

Art.4 Protocolul va fi tratat de ambele părți ca strict secret.”

Test de autoevaluare 5

5.1. Definiți politica de conciliatorism, precizați motivele acesteia și indicați principalele momente care stau sub semnul acestei politici.

.....
.....
.....
.....

5.2. Explicați modificarea politicii anglo-franceze față de Germania în primăvara anului 1939.

.....
.....
.....

5.3. Parcurgeți documentul de mai sus și indicați direcțiile de expansiune teritorială ale Uniunii Sovietice.

.....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 26

Practic înțelegerea germano-sovietică deschidea drumul către un nou război european. Pactul Ribbentrop-Molotov a însemnat pentru Hitler oportunitatea nu numai de a ataca Polonia dar și de a dezlănțui mașina de război germană împotriva puterilor occidentale nemaifiind reținut de teama unui conflict purtat pe două fronturi.

În viziunea lui Stalin pactul îi permitea expansiunea teritorială spre vest, asigurarea frontierelor și, conform axiomelor comuniste, oportunitatea uriașă adusă de războiul între statele capitaliste de a extinde la nivel continental revoluția comunistă. Cele două sisteme totalitare semnau astfel intrarea Europei într-o perioadă tragică. La 1 septembrie 1939 armata germană începea operațiunile militare împotriva Poloniei iar la 3 septembrie Anglia și Franța declarau război Germaniei. Războiul, mai întâi european, apoi mondial începea.

6.6. Bibliografie

E. Bold, I. Ciupercă, *Europa în derivă (1918- 1940). Din istoria relațiilor internaționale* Iași: Casa Editorială Demiurg, 2001.

Pierre Milza, Serge Berstein, *Istoria secolului XX. Volumul I. 1900-1945 Sfârșitul „lumii europene”*, București, Editura All, 1998,

Emilian Bold, *Diplomatia De Conferinte: Din Istoria Relatiilor Internationale Intre Anii 1919-1933 si Pozitia Romaniei*, București, Ed.Junimea, 1991

Petre Bărbulescu, Ionel Cloșcă, *Repere de cronologie internațională 1914-1945*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1982,

Lupu N.Z.; Căzan, Gh. N.; Bușe, C., *Istoria universală contemporană*. Vol.1. 1917-1945, București, 1979,

6.8. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare

Test de autoevaluare 1.

1.1. Planul Dawes reprezenta o primă revizuire majoră a Tratatului de la Versailles, el reducând totalul ce trebuia plătit de Germania și abolind puterea coercitivă a Comisiei Reparațiilor.

1.2. Pactul Rhenan (garantarea reciprocă a granițelor germano-franco-belgiene sub garanția Marii Britanii și a Italiei), tratate de arbitraj între Germania și Franța, Belgia, Polonia și Cehoslovacia, tratate de asistență mutuală între Franța și Polonia, respectiv Cehoslovacia.

Test de autoevaluare 2.

2.1. Cartelizarea industriei metalurgice din Franța, Germania, Belgia, Luxemburg și Saar, fixa cote de producție între țările furnizoare. Este o materializare a tentativei de a construi o nouă relație franco-germană.

2.2. Pactul prevedea angajamentul statelor semnatare de a renunța la război în rezolvarea problemelor politice dintre ele. Era considerat un imens pas înainte în vederea asigurării securității mondiale.

2.3. Germania își recâștiga autonomia financiară, livrările în natură erau reduse treptat, urmând să fie eliminate în decurs de zece ani iar finalizarea plăților datorate era extinsă până în 1988.

2.4. Neîncrederea și teama opiniei publice franceze, dorința germană de revanșă, concurența economică.

Test de autoevaluare 3.

3.1. Din punct de vedere economic Marea criză a dus la exacerbarea concurenței și la soluții naționaliste care au agravat tensiunile diplomatice deja existente. În domeniul politic criza economică a contribuit la pierderea încrederii în democrația parlamentară și la apariția regimurilor totalitare, dictatoriale și autoritare în Europa.

3.2. Pozițiile divergente ale marilor puteri : Franța – plasarea forțelor militare sub controlul Ligii Națiunilor sub forma unor forțe polițienești, Anglia și SUA - dezarmare calitativă (renunțarea la armele grele), Germania și Italia - reducerea celorlalte armate la nivelul armatei germane, Uniunea Sovietică - dezarmarea totală, Japonia - înarmare. Totodată planurile de ieșire din criză a multora dintre statele participante – Germania, Italia, Japonia – prevedeau cheltuieli masive pentru înarmare.

Test de autoevaluare 4.

4.1. Eliminarea constrângerilor impuse de Tratatul de la Versailles, integrarea populațiilor de origine germană în cadrul germaniei Marii, dobândirea „spațiului vital” prin cuceriri ce vizau Estul Europei, Rusia Sovietică și țări limitrofe, alianța cu Italia fascistă și Marea Britanie, război cu Franța.

4.2. Scopuri Germania : neutralizarea sistemului de alianțe al Franței. Franța : o apropiere de Italia în scopul consolidării opoziției antigermane și construirea unor alianțe în Est care să oblige Germania să lupte pe două fronturi în eventualitatea unui conflict.

Instrumente Germania : tratatul de neagresiune cu Polonia din 26 ianuarie 1934, Franța : acordul franco-italian în ianuarie 1935, conferința de la Stresa (aprilie 1935), pactul de

asistență mutuală franco-rus(mai 1935).

4.3. Dezacordurile franco-britanice, eșecul sancțiunilor și discreditarea Ligii Națiunilor, apropierea italo-germană.

4.4. Reacția lipsită de fermitate a aliaților occidentali a întărit convingerea lui Hitler că Anglia și Franța nu i se pot opune și a îndepărtat de Franța aliații săi minori: Belgia a renunțat la alianță iar statele din estul Europei au început apropierea de Germania.

4.5. Criza spaniolă este contextul în care apropierea germano-italiană se definește mai precis prin încheierea acordului de cooperare. Semnarea Pactului anti-comintern dintre Germania și Japonia urmată de aderarea Italiei marchează alinierea celor trei puteri agresive.

Notă: În cazul în care nu ați răspuns corect la cel puțin trei întrebări, parcurgeți din nou capitoul 6.4. și notați pe margine ideile principale ale fiecărui paragraf.

Test de autoevaluare 5.

5.1. Prin „conciliatorism” se poate înțelege politica de acceptare a revendicărilor teritoriale germane de către Marea Britanie și Franța. Democrațiile occidentale nu sunt pregătite de război, opinia publică din cele două țări dorește pacea iar liderii politici sunt preocupați până la obsesie de evitarea unui nou conflict devastator în Europa. Momentele importante sunt : anexarea Austriei și cedarea regiunii sudete (martie, respectiv septembrie 1938).

5.2. Dezmembrarea Cehoslovaciei în martie 1939 a reprezentat pentru liderii occidentali o dovadă clară a intențiilor agresive ale Germaniei precum și a faptului că Hitler nu respecta nici unul dintre angajamentele internaționale. Accelerarea înarmării, introducerea serviciului militar obligatoriu, oferirea de garanții Poloniei, Greciei și României sunt tot atâtea gesturi ce definesc orientarea spre o nouă politică, aceea de rezistență.

5.3. Finlanda, Estonia, Letonia, partea estică a Poloniei, Basarabia

6.9. Lucrare de verificare 6

Pe baza textului unității și a bibliografiei, alcătuiți un eseu structurat pe tema ”Caracteristici ale raporturilor franco-germane între 1923 și 1939 ”. Punctele care trebuie atinse sunt: caracteristicile și limitele destinderii, obiectivele și instrumentele diplomatice ale celor două state, deteriorarea raporturilor după 1933, tentativa franceză de “îngrădire” a Germaniei, apropierea italo-germană, politica de conciliatorism, politica de rezistență.

Instrucțiuni privind testul de evaluare:

a. dacă este posibil, tehnoredactat, Arial 12, 1,5 rânduri, max. 5 pagini

b. se trimite prin poștă tutorelui.

c. se folosește în primul rând cursul dar pentru obținerea unui punctaj ridicat este necesară parcurgerea bibliografiei indicate.

Criteriile de evaluare sunt:

- claritatea exprimării și absența formulărilor nesigure,
- șirul logic al argumentelor,
- utilizarea bibliografiei.